

Інформаційна довідка **щодо закордонної практики врегулювання заборгованості, що виникає під** **час виконання функцій постачальника «останньої надії» на ринку** **електричної енергії***

***Анотація.** В інформаційній довідці окреслено проблему врегулювання заборгованості постачальника електричної енергії «останньої надії». Досліджено досвід держав-членів Енергетичного Співтовариства та Великої Британії з метою вирішення проблеми заборгованості національних постачальників електричної енергії «останньої надії» та підготовлено пропозиції щодо врахування закордонного досвіду в енергетичному законодавстві України.*

***Ключові слова:** електрична енергія, ринок електричної енергії, постачальник «останньої надії», оператор системи передачі, кінцевий споживач, регулятор.*

Вступ

У контексті прагнення до набуття Україною членства в Європейському Союзі (далі – ЄС) одним із ключових напрямів державної політики залишається подальше реформування енергетичного сектору та забезпечення належного функціонування конкурентного ринку електричної енергії відповідно до права ЄС і зобов'язань України в межах Енергетичного Співтовариства. Важливими передумовами інтеграції українського ринку електричної енергії до внутрішнього енергетичного ринку ЄС є забезпечення фінансової стійкості його учасників, своєчасне виконання ними фінансових зобов'язань та мінімізація системної заборгованості.

Актуальність зазначених питань підтверджується у Звіті Європейської Комісії щодо прогресу України в межах Пакета розширення 2025 року¹. У ньому наголошено на необхідності продовження реформ у сфері енергетики, забезпечення належного функціонування ринку електричної енергії, поступового усунення викривлень ринкових механізмів та виконання Україною своїх зобов'язань. Крім того, План Ukraine Facility, реалізація якого є передумовою отримання фінансової підтримки ЄС, визначає основні кроки щодо подальшої інтеграції енергетичного сектору України до внутрішнього енергетичного ринку ЄС, зокрема шляхом імплементації законодавства ЄС у сфері електроенергетики².

Одним із системних викликів, що негативно впливає на фінансову стабільність ринку електричної енергії, є накопичення значної заборгованості, пов'язаної з виконанням функцій постачальника «останньої надії» (далі – ПОН). Станом на 2026 рік ця проблема в Україні залишається невирішеною та потребує комплексного врегулювання.

¹ COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Ukraine 2025 Report. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS 2025 Communication on EU enlargement policy. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/EU-enlargement-.pdf>

² План для Ukraine Facility на 2024–2027 роки. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf>

Наразі функції ПОН виконує Державне підприємство зовнішньоекономічної діяльності «Укрінтеренерго»³. Постановою Кабінету Міністрів України від 10.12.2025 № 1620⁴ термін виконання зазначених функцій продовжено до 31 грудня 2026 року.

Особливість діяльності ПОН полягає в обов'язку забезпечувати постачання електричної енергії споживачам, які тимчасово залишилися без електропостачальника, зокрема у випадках припинення діяльності або неплатоспроможності попереднього постачальника. Такий механізм гарантує безперервність електропостачання, однак одночасно покладає на ПОН додаткові фінансові ризики.

Однією з основних причин накопичення заборгованості є тривала несплата або неповна оплата вартості спожитої електричної енергії окремими категоріями споживачів, насамперед критичними підприємствами (водоканали, підприємства теплопостачання, державні вугледобувні підприємства тощо). Як наслідок, ПОН накопичує заборгованість перед іншими учасниками ринку електричної енергії, зокрема оператором системи передачі – НЕК «Укренерго», а також за іншими фінансовими зобов'язаннями, пов'язаними із функціонуванням ринку.

Аналіз структури заборгованості свідчить, що її основними джерелами є державні та комунальні підприємства. За даними Українського інституту майбутнього, станом на кінець 2025 року сукупна заборгованість підприємств водопровідно-каналізаційного господарства перевищила 10 млрд грн, при цьому близько 85 % боргу припадало на два підприємства – КП «Харківводоканал» та КП «Компанія “Вода Донбасу»⁵, які здійснюють діяльність у регіонах, що найбільше постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації.

Проблема накопичення заборгованості на ринку електричної енергії не є унікальною для України. У різний час із подібними викликами стикалися й окремі держави-члени ЄС, які застосовували різні механізми її реструктуризації, компенсації або погашення із забезпеченням балансу між фінансовою стійкістю ринку, захистом споживачів та дотриманням законодавства ЄС.

Попри дію правового режиму воєнного стану, проблема заборгованості ПОН потребує системного врегулювання з урахуванням міжнародних зобов'язань України та найкращих європейських практик.

Основна частина

Наразі Уряд опрацьовує комплекс заходів, спрямованих на стабілізацію розрахунків на ринку електричної енергії. Зокрема, було повідомлено про підготовку системних рішень, першим етапом яких має стати запровадження спеціального механізму постачання електричної енергії для підприємств

³ Про визначення державного підприємства зовнішньоекономічної діяльності “Укрінтеренерго” постачальником “останньої надії”: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.12.2018 № 1023-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2018-%D1%80#Text>

⁴ Про внесення змін до розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2018 р. № 1023 і постанови Кабінету Міністрів України від 5 червня 2019 р. № 483 : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.12.2025 № 1620. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1620-2025-%D0%BF#Text>

⁵ Developments in Ukraine’s Energy Sector May 2026. Вебсайт Українського інституту майбутнього. URL: <https://uifuture.org/en/digests/developments-in-ukraines-energy-sector-8/>

теплоенергетики, водопровідно-каналізаційного господарства та державних вугледобувних підприємств⁶.

Одним із заходів законодавчого врегулювання зазначеної проблеми стало внесення Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про ринок електричної енергії” щодо врегулювання податкового боргу постачальника “останньої надії» (реєстр. № 12400 від 13.01.2025)⁷, яким пропонувався механізм погашення податкової заборгованості ПОН. Однак зазначений законопроект було відкликано.

Наразі на розгляді у Верховній Раді України перебуває альтернативний проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про ринок електричної енергії” щодо механізму врегулювання податкового боргу постачальника “останньої надії» (реєстр. № 12400-1 від 29.01.2025) (далі – законопроект № 12400-1)⁸. Законопроект № 12400-1 пропонується тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, надати Регулятору право за зверненням контролюючого органу встановлювати окремий алгоритм розподілу коштів, що надходять на поточний рахунок із спеціальним режимом використання ПОН, у разі наявності в нього податкового боргу. Зокрема, передбачається можливість спрямування до 10 % коштів, що надходять від покупців електричної енергії, на небюджетний рахунок ПОН, відкритий в органах Державної казначейської служби України, із подальшим використанням цих коштів для погашення податкового боргу.

Таким чином, запропонований механізм фактично передбачає можливість визначення Регулятором спеціального порядку використання коштів ПОН, відмінного від загального алгоритму розрахунків, встановленого для учасників ринку електричної енергії. Водночас запропонований підхід не вирішує комплексно проблему накопиченої заборгованості ПОН перед іншими учасниками ринку, зокрема оператором системи передачі, а також може потребувати додаткової оцінки з погляду забезпечення прозорості, недискримінаційності та однакового підходу до всіх учасників ринку. Отже, станом на сьогодні комплексний законодавчий механізм врегулювання заборгованості ПОН фактично відсутній, а запропоновані законодавчі зміни безпосередньо стосуються засад функціонування внутрішнього ринку електричної енергії та потребують оцінки на предмет їх відповідності праву ЄС.

Зокрема, відповідно до Директиви (ЄС) 2019/944 Європейського Парламенту та Ради від 5 червня 2019 року про загальні правила для внутрішнього ринку електроенергії та внесення змін до Директиви 2012/27/ ЄС (далі –

⁶ Кабмін готує рішення для стабілізації розрахунків на ринку електроенергії. Судово-юридична газета в Україні. URL: <https://sud.ua/uk/news/ukraine/361019-kabmin-gotovit-resheniya-dlya-stabilizatsii-raschetov-na-rynke-elektroenergii>

⁷ Про внесення змін до Закону України "Про ринок електричної енергії" щодо врегулювання податкового боргу постачальника "останньої надії" : Проєкт Закону України (реєстр. № 12400 від 13.01.2025). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55613>

⁸ Про внесення змін до Закону України "Про ринок електричної енергії" щодо механізму врегулювання податкового боргу постачальника "останньої надії" : Проєкт Закону України (реєстр. № 12400-1 від 29.01.2025). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55719>

Директива (ЄС) 2019/944)⁹ механізми фінансування ПОН повинні бути прозорими, недискримінаційними та не призводити до викривлення конкуренції на ринку (пункт 4 статті 3, стаття 27). Крім того, стаття 59 Директиви (ЄС) 2019/944 закріплює повноваження національного регулятора щодо затвердження тарифів на передачу електричної енергії та відповідних методик їх розрахунку.

У цьому контексті встановлення законом спеціального порядку розподілу коштів між учасниками ринку, а не в межах регуляторних процедур, може потребувати додаткової оцінки щодо його відповідності принципам незалежності національного регулятора, ринкового ціноутворення та рівних умов конкуренції, закріпленим у Директиві (ЄС) 2019/944.

Стаття 5 Регламенту (ЄС) 2019/943 Європейського Парламенту та Ради від 5 червня 2019 року про внутрішній ринок електроенергії (далі – Регламент 2019/943)¹⁰ закріплює принцип, що передбачає фінансову відповідальність кожного учасника ринку за спричинені ним небаланси. Тобто для ПОН не передбачено винятків. Можливе адміністративне звільнення ПОН від плати за небаланси прямо суперечитиме цій статті. Загалом європейське законодавство зобов'язує впроваджувати ПОН як соціальний запобіжник, аби критично важливі об'єкти не залишилися без енергії (стаття 28 Директиви (ЄС) 2019/944).

Механізм погашення заборгованості, запропонований законопроектом № 12400-1, потребує доопрацювання з урахуванням принципів Третього енергетичного пакета ЄС, згаданих Директиви (ЄС) 2019/944 та Регламенту 2019/943. Оскільки держава не повинна створювати преференцій для державних компаній, пропонувані особливі режими списання, реструктуризації чи субсидування боргів в інтересах ПОН порушують принципи конкуренції ЄС, а також положення статті 42 Конституції України. Будь-які неринкові механізми врегулювання заборгованості шляхом адміністративного перерозподілу коштів (обов'язкової частки коштів), як пропонується законопроектом, ставлять під загрозу повноцінне злиття ринків електроенергії України та ЄС через невідповідність конкурентним вимогам ЄС.

Водночас практика держав-членів ЄС та Енергетичного Співтовариства свідчить, що проблема накопичення заборгованості ПОН перед оператором системи передачі (далі – ОСП) не є унікальною для України. Під час реформування національних ринків електроенергії та їх інтеграції до спільного європейського енергетичного простору окремі держави також стикалися з аналогічними викликами. При цьому врегулювання таких проблем здійснювалося переважно із застосуванням ринкових, тарифних або компенсаційних механізмів, що запроваджувалися відповідно до законодавства та реалізовувалися за участю незалежних енергетичних регуляторів, а не шляхом законодавчого перерозподілу коштів між учасниками ринку.

З метою порівняльного аналізу у цій довідці розглянуто досвід Болгарії, Північної Македонії та Великої Британії. Вибір зазначених держав зумовлений

⁹ Directive (EU) 2019/944 of the European Parliament and of the Council of 5 June 2019 on common rules for the internal market for electricity and amending Directive 2012/27/EU (recast) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02019L0944-20251012>

¹⁰ Regulation (EU) 2019/943 of the European Parliament and of the Council of 5 June 2019 on the internal market for electricity (recast). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02019R0943-20240716>

особливостями розвитку енергетичних ринків: Болгарія пройшла трансформацію від централізованої моделі до конкурентного ринку в умовах членства в Європейському Союзі; Північна Македонія, як і Україна, має статус держави-кандидата на вступ до ЄС та є членом Енергетичного Співтовариства; практика Великої Британії демонструє одну з найбільш розвинених моделей функціонування інституту ПОН та широко використовується як орієнтир європейськими енергетичними регуляторами.

Так, **Болгарія** під час об'єднання ринків мала трьох гарантованих постачальників, що виконували функції ПОН і універсальної послуги – NEK, EVN, Energo-Pro. Вони накопили колосальні заборгованості перед ОСП (ESO EAD), у зв'язку з чим національний регулятор (EWRC) навіть розпочав процедуру позбавлення ліцензій згаданих ПОНів¹¹. Заборгованість виникла через занижені тарифи для захищених споживачів та заборгованість державних підприємств (наприклад, залізниць і водоканалів). Інструментом для ліквідації боргів став Закон про внесення змін та доповнень до Закону про енергетику¹², яким створено спеціальний Фонд безпеки електроенергетичної системи (далі – Фонд)¹³. Він наповнювався за рахунок 5 % збору від доходу всіх виробників (стаття 36f) та продажу квот на викиди CO₂ (стаття 36e). Згодом до цих положень було внесено доповнення, яке зобов'язало сплачувати аналогічні 5 % від доходів операторів мереж та електророзподільчих компаній за доступ та передачу електроенергії. Накопичені кошти Фонду компенсували ПОНу збитки, які той одразу перераховував ОСП за небаланси. Національний регулятор (EWRC), керуючись положеннями частини п'ятої статті 104 Закону про енергетику, встановлює, що ціна, за якою ПОН продає електроенергію кінцевому споживачу, визначається виключно відповідно до прийнятої Методики¹⁴ (розділ II містить формулу визначення тарифу ПОН (див. Рис. 1)).

Формула для кожного розрахункового періоду (годинного сеттлменту) базової ціни продажу «Cdpi»¹⁵

$$Cdpi = \max [(80\% * Cpdn + 20\% * Cn) ; Cpdn] * (1 + Kd)$$

Де:

- Cdpi** – ціна ПОН продажу електроенергії за відповідний розрахунковий період, у євро/МВт·год
- Cpdn** – ціна електроенергії на «ринку на добу наперед» за відповідний розрахунковий період, у євро/МВт·год

¹¹ Енергийният регулатор прекрати процедурата по отнемане лиценза на ЕВН 8 август 2017. 26 Дневник. URL: https://www.dnevnik.bg/biznes/2017/08/08/3020795_energiiniat_regulator_prekrati_procedurata_po/

¹² Закон за изменение и допълнение на Закона за енергетиката 22 юли 2015 г. URL: <https://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp;jsessionid=C93158052F5CB41DB9B3086F5043FA8D?idMat=96191>

¹³ Закон за енергетиката. URL: https://lex.bg/laws/ldoc/2135475623?_cf_chl_f_tk=d0VMXVi7ar7APtOLeDm6ndR.kARvWqDpYmu9czKHtsg-1783342165-1.0.1.1-4uw.vRfFRMR.SZi64ewem0ZP.LXeCDTjI5PK_LygZI

¹⁴ МЕТОДИКА за определяне на цените на електрическата енергия на доставчика от последна инстанция. Website. KEVR. URL: <https://share.google/A1ls0X1FFj07JpGiD>

¹⁵ Доставчик от последна инстанция (ДПИ). URL: <https://nek.bg/index.php/bg/deinost/dpi>

Cn	-	ціна за небаланс на балансуючому ринку за відповідний розрахунковий період, у євро/MВт·год
Kd	-	складник для діяльності «постачання електроенергії ДПП (%)» у розмірі 5 відсотків

Примітка: функція «тах» обирає найбільше значення між зваженою сумою (де 80 % ваги має **Cdpi** (ціна ПОНа продажу електроенергії за відповідний розрахунковий період), а 20 % – **Cn** (ціна за небаланс на балансуючому ринку за відповідний розрахунковий період) та самим значенням **Crdn** (ціна електроенергії на «ринку на добу наперед» за відповідний розрахунковий період).

Отже, зважена сума буде більшою за ціну електроенергії на «ринку на добу наперед» тільки у випадку, коли **Cn** більше за **Crdn**.

Із цього випливає просте правило для двох сценаріїв розрахунку: якщо значення **Cn** більше **Crdn**, то формула враховує обидва показники, і базове значення пропорційно зростає за рахунок **Cn**. Менше значення **Cn** повністю ігнорується, щоб не перевантажувати базу, а формула спрощується до $Crdn \cdot (1 + Kd)$.

Рис. 1.

У період 2019–2022 років під час інтеграції ринку електричної енергії **Північної Македонії** з ринками сусідніх держав ПОН EVN Номе зіткнувся зі значним зростанням заборгованості, спричиненої масовими неплатежами з боку великих державних і комунальних підприємств, насамперед підприємств водопровідно-каналізаційного господарства та закладів охорони здоров'я. Унаслідок цього постачальник накопичив заборгованість за небаланси перед ОСП MEPSO.

На відміну від окремих законодавчих ініціатив, що пропонуються в Україні, у Північній Македонії для врегулювання зазначеної проблеми було застосовано *механізм цільової державної підтримки кінцевих споживачів*, а не списання або реструктуризації заборгованості ПОН. Зокрема, Уряд Північної Македонії передбачив надання бюджетних субсидій підприємствам-боржникам, насамперед водоканалам, для погашення їх заборгованості за спожиту електричну енергію. Отримані кошти були спрямовані на проведення розрахунків із ПОН, що, своєю чергою, дало змогу погасити його заборгованість перед ОСП.

Зазначений механізм застосовувався в умовах офіційно запровадженого в країні енергетичного кризового стану (*кризна состојба*), який діяв у 2021–2023 роках. Зокрема, 2021 року Уряд Північної Македонії ухвалив Постанову про критерії та умови оголошення кризового стану у випадках природних катастроф, аварій та порушень функціонування ринку електричної енергії¹⁶. Відповідно до цього акта під час дії кризового стану Уряд та енергетичні компанії отримали право застосовувати спеціальні антикризові заходи, зокрема здійснювати бюджетне фінансування державних енергетичних підприємств (наприклад, AD ESM) для покриття їх збитків та забезпечення ліквідності, необхідної для імпорту електричної енергії.

Незважаючи на обмежений доступ до відповідних документів на офіційному вебсайті ERC, показовою є нормативна основа – Закон про енергетику

¹⁶ УРЕДБА ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА УРЕДБАТА ЗА КРИТЕРИУМИТЕ И УСЛОВИТЕ ЗА ПРОГЛАСУВАЊЕ НА КРИЗНА СОСТОЈБА ВО СЛУЧАИ НА ВРЕМЕНСКИ И ПРИРОДНИ НЕПОГОДИ, ХАВАРИИ И НАРУШУВАЊА НА ПАЗАРИ НА ЕЛЕКТРИЧНА ЕНЕРГИЈА, НАЧИНОТ НА СНАБДУВАЊЕ СО ЕЛЕКТРИЧНА ЕНЕРГИЈА ВО КРИЗНА СОСТОЈБА, МЕРКИТЕ ШТО СЕ ПРЕЗЕМААТ ВО СЛУЧАЈ НА КРИЗНА СОСТОЈБА, КАКО И ПРАВАТА И ОБВРСКИТЕ НА НОСИТЕЛИТЕ НА ЛИЦЕНЦИ ЗА ВРШЕЊЕ НА ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТСКИ ДЕЈНОСТИ. Влада на Република Северна Македонија. URL: <https://share.google/21iRgCaZajRJNNEXT>

(зокрема, стаття 14)¹⁷ та Закон про кризове управління¹⁸, які визначають правові засади застосування кризових механізмів і державного регулювання в енергетичному секторі.

Попри вихід *Великої Британії* із ЄС, її модель функціонування ПОН вважається однією з найбільш розвинених і ринково орієнтованих у Європі. Зокрема, Рада європейських енергетичних регуляторів (CEER) використовує практику британського регулятора Ofgem як один із прикладів ефективного врегулювання ситуацій, пов'язаних із неплатоспроможністю постачальників електричної енергії¹⁹.

Практична ефективність цієї моделі була підтверджена під час енергетичної кризи 2021–2022 років. У цей період у Великій Британії припинили діяльність 29 постачальників електричної енергії, а загальна кількість споживачів, яких торкнулося їх банкрутство, перевищила 4 млн осіб²⁰. Попри значний масштаб банкрутств, функціонування ринку електроенергії залишалося безперервним, а споживачі не втратили доступу до електропостачання.

Особливістю британської моделі є те, що ринок електроенергії функціонує на конкурентних засадах, а механізм захисту споживачів у разі банкрутства постачальника реалізується через процедуру *компенсації витрат ПОН «Оплата за постачання в екстрених випадках»* (Last Resort Supply Payment (LRSP)). Її метою є не списання боргів або фінансова підтримка окремого суб'єкта господарювання, а забезпечення безперервності постачання електричної енергії та компенсація економічно обґрунтованих витрат, яких зазнає новопризначений ПОН під час прийняття споживачів збанкрутілого постачальника.

Правовою основою функціонування цього механізму є Акт про електроенергетику 1989 року²¹, положення якого наділяють регулятора Ofgem повноваженнями щодо формування та зміни умов ліцензування учасників ринку, у тому числі запровадження механізмів фінансування системних витрат. Додатково Акт про комунальні послуги 2000 року²² закріплює повноваження Палати ринків газу та електроенергії (GEMA), яка здійснює свої функції через Ofgem, щодо застосування принципу відшкодування витрат (Cost Recovery) під час фінансування регуляторних механізмів. Безпосередній порядок стягнення відповідних коштів визначено Стандартними умовами ліцензії на розподіл електричної енергії (Electricity Distribution Standard Licence Conditions), зокрема умовами 38 та 38В²³. Схему функціонування механізму «Оплата за постачання в екстрених випадках» наведено на Рис. 2.

¹⁷ ЗАКОН ЗА ЕНЕРГЕТИКА. URL: <https://share.google/lyDzXMEIwx5uhdb3F>

¹⁸ ЗАКОН ЗА УПРАВУВАЊЕ СО КРИЗИ. URL: <https://dejure.mk/akti/akt/zakon-za-upravuvanje-so-krizi>

¹⁹ Use of prudential regulation mechanisms to promote effective supplier risk management in the energy sector. Website CEER. URL: https://www.ceer.eu/wp-content/uploads/2024/11/Report-on-the-use-of-prudential-regulation-mechanisms-to-promote-effective-supplier-risk-management-in1_Edits.pdf

²⁰ 4.1.1 Fact box Great Britain, 4.1.2 Background: Report: Use of prudential regulation mechanisms to promote effective supplier risk management in the energy sector. Website CEER. URL: https://www.ceer.eu/wp-content/uploads/2024/11/Report-on-the-use-of-prudential-regulation-mechanisms-to-promote-effective-supplier-risk-management-in1_Edits.pdf

²¹ Electricity Act 1989. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/29/contents>

²² Utilities Act 2000. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/27/contents>

²³ Standard conditions of the Electricity Distribution Licence: ELECTRICITY ACT 1989. Website Ofgem. URL: <https://share.google/VkW8HnCfnAiFxAF9j>

Рис. 2.

розподіляється між усіма постачальниками електричної енергії відповідно до їх частки на ринку. Своєю чергою, відповідні витрати поступово включаються до тарифів на послуги з розподілу електричної енергії та рівномірно розподіляються між усіма кінцевими споживачами як плата за забезпечення стабільності функціонування енергетичного ринку.

Водночас ОСП (National Grid) не бере участі у процедурі оцінки збитків чи визначення розміру компенсації. Його функції не змінюються, а належні йому платежі здійснюються у повному обсязі відповідно до чинних правил функціонування ринку. Таким чином, фінансові ризики, пов'язані з банкрутством окремих постачальників електричної енергії, компенсуються через прозорий

Після призначення нового ПОН останній здійснює розрахунок витрат, понесених у зв'язку з обслуговуванням споживачів неплатоспроможного постачальника. До таких витрат можуть належати витрати на закупівлю електричної енергії, небаланси, безнадійна дебіторська заборгованість споживачів, а також адміністративні витрати, пов'язані з інтеграцією нових клієнтів. Після цього постачальник подає до Ofgem заяву про отримання компенсації в межах механізму «Оплата за постачання в екстрених випадках».

Регулятор проводить детальну перевірку кожної заявленої статті витрат і приймає рішення про компенсацію лише тих витрат, які є економічно обґрунтованими, документально підтвердженими та безпосередньо пов'язаними із виконанням функцій ПОН. Після затвердження суми компенсації Ofgem видає операторам розподільчих мереж (DNOs) обов'язкове рішення (Direction) щодо її фінансування.

Необхідні кошти формуються шляхом тимчасового збільшення мережевої складової тарифу, яка пропорційно

тарифний механізм, що адмініструється незалежним регулятором та застосовується на однакових умовах до всіх учасників ринку.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз механізмів урегулювання боргів ПОН

Критерій порівняння	Болгарія	Північна Македонія	Велика Британія
Нормативний акт	Закон про енергетику (Глава 4 „а“, ст. 36ц–36е)	Закон про енергетику (стаття 14)	Закон про електроенергію 1989 року (розділи 6 та 11) та Стандартні умови ліцензії на розподіл електричної енергії
Національний регулятор	EWRC (Комісія з регулювання енергетики та водних ресурсів)	ERC (Комісія з регулювання енергетики)	Ofgem (Офіс ринків газу та електроенергії)
Основний механізм покриття боргу	Спеціальний Фонд безпеки енергосистеми	Цільові державні субсидії кінцевим споживачам (водоканалам)	Компенсаційний збір через систему мереж
Джерела фінансування	5 % збір із доходів усіх виробників та продаж квот на CO ₂	Пряме фінансування підприємств-боржників із державного бюджету для погашення заборгованості перед ПОН	Збільшення тарифу для кінцевих споживачів

Висновки

Проведений аналіз свідчить, що проблема накопичення заборгованості постачальника «останньої надії» не є унікальною для України. Аналіз законодавства та практик Болгарії, Північної Македонії й Великої Британії не виявив прикладів урегулювання заборгованості ПОН шляхом її законодавчого списання, адміністративного перерозподілу коштів або встановлення спеціальних механізмів, що обходять повноваження незалежного енергетичного регулятора.

Розглянутий досвід держав свідчить, що врегулювання таких проблем здійснюється із застосуванням ринкових, тарифних або компенсаційних механізмів, які функціонують у межах чинної моделі ринку електричної енергії та адмініструються незалежним регулятором. При цьому залежно від причин виникнення заборгованості використовуються різні інструменти державної політики.

Зокрема:

у Болгарії – створення спеціального Фонду безпеки електроенергетичної системи, що фінансується за рахунок обов’язкових внесків учасників ринку та інших визначених законом джерел;

у Північній Македонії – цільова бюджетна підтримка підприємств-споживачів, заборгованість яких стала основною причиною виникнення боргів ПОН;

у Великій Британії – це «Оплата за постачання в екстрених випадках», відповідно до чого економічно обґрунтовані витрати постачальника «останньої надії» компенсуються через прозорий тарифний механізм, що адмініструється незалежним регулятором та фінансується всіма учасниками ринку.

Враховуючи зазначене, для врегулювання заборгованості ПОН в Україні доцільно орієнтуватися на підходи, які відповідають принципам функціонування внутрішнього ринку електричної енергії ЄС, забезпечують прозорість, недискримінаційність, фінансову відповідальність учасників ринку та не порушують повноважень національного регулятора.

З урахуванням досвіду розглянутих держав, для України можуть становити практичний інтерес:

запровадження компенсаційних або тарифних механізмів, що адмініструються Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП) та забезпечують фінансування економічно обґрунтованих витрат ПОН;

створення спеціального фонду фінансової стабілізації ринку електричної енергії із визначенням прозорих джерел його наповнення.

Застосування північномакедонської моделі прямої бюджетної підтримки потребуватиме попередньої оцінки бюджетної спроможності на її реалізацію з огляду на значний обсяг накопиченої заборгованості та обмежені фінансові ресурси держави в умовах воєнного стану.

Перспективним вбачається британський підхід, який передбачає покриття економічно обґрунтованих витрат ПОН через регульований тарифний механізм. Разом із тим, можливість його застосування в Україні потребує окремої оцінки потенційного впливу на кінцевих споживачів, оскільки включення значного обсягу історичної заборгованості до тарифу може призвести до суттєвого зростання вартості електричної енергії, що може бути неприйнятним заходом у період дії воєнного стану та повоєнної відбудови.

У разі прийняття рішення щодо імплементації одного із зазначених механізмів його нормативне врегулювання доцільно здійснювати комплексно. Закон України «Про ринок електричної енергії» має визначати правові засади відповідного механізму, тоді як порядок його реалізації, джерела фінансування, алгоритми розрахунків та методики тарифоутворення доцільно деталізувати в нормативно-правових актах НКРЕКП, зокрема у Правилах ринку, Кодексі системи передачі, Кодексі систем розподілу та відповідних методиках розрахунку тарифів.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені у документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*